

مختصر تذکرہ سویدی

(۶۹۰-۶۰۰ هجری)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

مفرد درمانی

به اختصار شعرانی

متولد ۸۹۸ هجری

برگردان: رشید تفقد

اندیشه آور

پاییز ۱۳۹۰

سرچیناسه	سویدی، ابراهیم بن محمد، ۶۰۰ - ۶۹۰ ق.
عنوان قرارداد	مختصر تذکره السویدی، واریسی، برگزیده
عنوان و نام پدیدآور	مختصر تذکره سویدی : مورد درمانی/به اختصار شعرانی : برگردان رشید تغمد : (به سعاریش) دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران و موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، تهران : اندیشه آفر، آیز ۱۳۹۰.
مشخصات نشر	۳۲۰ ص.
مشخصات ظاهری	۶۷۰۰۰ ریال: 978-964-8682-48-9
سایک	فیا
وصف فهرست	نوبسی
نوبسی	بازمانده
یادداشت	مورد درمانی.
عنوان دیگر	پزشکی اسلامی -- عرب و ایرانی تا قرن ۱۲
موضوع	پزشکی سنتی -- متون قدیمی تا قرن ۱۲.
موضوع	موردات پزشکی -- عرب و ایرانی تا قرن ۱۲
موضوع	گاه درمانی
موضوع	گاه دارویی
شناسه افزوده	شعرانی، عبدالوهاب بن احمد، ۹۷۲-۸۹۸ ق.
شناسه افزوده	محمد، رشید، مترجم
شناسه افزوده	سویدی، ابراهیم بن محمد، ۶۰۰ - ۶۹۰ ق.، مختصر تذکره السویدی، برگزیده
شناسه افزوده	دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران
شناسه افزوده	موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل
رده بندی کنگره	۱۳۹۰ ۱۳۲۱۵ ۳۰۳۲۱۵/۳ R۱۲۸/۳
رده بندی دیویی	۶۱۰/۹۱۷۶۷
شماره	۳۴۱۸۶۰۲
کتابشناسی ملی	

اندیشه آفر

مختصر تذکره سویدی

مفرد درمانی

ترجمه: رشید تغمد

ناشر: انتشارات اندیشه آفر

توبت چاپ: اول ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بهاء: ۶۷۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۶۸۲-۴۸-۹

دفتر مرکزی: تهران، کورگشعلی، نرسیده به بلوار کشاورز، خیابان قدر، پلاک ۱۶، واحد یک، انتشارات اندیشه آفر

تلفن: ۰۲۱۴۱۵۰۷۵۷۸ همدان: ۰۲۶۵۷۰۵۷۹

این کار حاصل طرح کد ۱۶۶۲ موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل با عنوان مختصر تذکره سویدی می باشد که مجری آن آقای رشید تغمد بوده اند و در تاریخ ۲۷-۶-۸۵ توسط شورای علمی موسسه به تصویب رسیده است کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به موسسه مطالعات پزشکی، طب اسلامی و مکمل می باشد.

پیشگفتار

امام سویدی

عزالدین ابو اسحاق ابراهیم بن محمد بن طرخان انصاری دمشقی شافعی از دودمان سعد بن معاذ به سال ۶۰۰-۶۹۰ هجری حکیم فیلسوف شاعر شیخ الاطباء شام می باشد. برترین گزارشی که در میان تذکرها دیده می شود گفته ابن اصیبه مورخ شهیر در کتاب خود عیون الانباء فی طبقات الاطباء درباره یار و هم درس خود آورده که چنین است: «...مجموع الفضایل و کثیر الفواضل کرامت و فتوت و سخای بسیار داشته و نگهدارنده حقوق برادری بود.

وی به دانش طب گرایید تا اینکه به برترین نیکویی آن را فراگرفت و به هر آگاهی که بزرگان طب رسیده بودند رسیده و بر کلیات و جزئیات طب چیره شد. عزالدین سویدی با بزرگان اطبا و حکما همنشین بوده و فواید طبیی و اسرار حکمت را از ایشان آموخت از آن دسته شیخ ما حکیم مذهب الدین عبد الرحیم دخواار و دیگران می باشد.

و نیز دانش ادب را فرا گرفته و به بالاترین رتبه های آن دست یافت و سروده هایش به گونه ایست که دیگر شاعران از سرودن به سان او درماند زیرا سروده هایش سرشار از الفاظ فصیح و معانی صحیح و تجنیسی صنیع و تطبیقی بدیع و در بدیهه سریع تر و در خواندن از همگان از همه نیکوتر بود از این رو گذشتگان و آیندگان از سرودن به سان او پایین تر قرار گرفته اند.

و خود در برخی اوقات دیدم که شعری را در معانی مختلف داده سروده و کسی جز او توان آن را نداشته و این فن مختص او گشت.

من و عزالدین در مکتب در درس شیخ ابی بکر الصقلی با هم بودیم و مودت میان ما در طول زمان بوده و افزوده می شده.

حکیم عزالدین سویدی در میان اطبا بزرگترین منزلت و برترین یاد را دارد و در شناخت طب اعرف و در مدارای با بیمار الطف و در درمان پیروزتر و دارای روشن ترین روش می باشد و همواره در بیمارستان نوری بالاترین کوشش را در بهبودی بیماری و بهترین شیوه را در بدست آوردن سلامتی درباره بیماران داشت.

وی در بیمارستان باب البرید نیز به درمان بیماران پرداخته و مدرّس مدرسه دخوااربه و در

میان حکمرانان در دمشق بوده و در این چهار جا جایگاهی والا داشت.

از سروده های اوست:

لغز به کلمه علی

ما اسم اذا رخمته كان ما رخمته جذرا لباقيمه
ولا يرى ترخيمه فاضل للفضل و النقص الذي فيه

سویدی این ابیات را درباره تألیف ابن اصیبه سروده:

موفق الدين بلغت المنى ونلت اعلى الرتب الفاخرة

حملت في التاريخ من قدمضى و ان غدت اعظمه ناخرة

فخصك الله باحسانه فى هذه الدنيا و فى الاخرة

ابن سویدی تحصیلات مقدماتی را همراه ابن ابی اصیبه نزد شیخ ابوبکر صقلی آغاز کرد. از ابن ملاعب، احمد بن عبدالله سلمی، علی بن عبدالوهاب، حسین بن ابراهیم، ابن سلمه و ابن عساکر حدیث شنید. ولی تنها از علی بن عبدالوهاب، روایت کرده است.

او در ۶۱۹ ق مقامات را نزد قلی خزعل نحوی و ادبیات را نزد علی بن معطی خواند و طب را از مهذب دخوار فرا گرفت و در آن مهارت یافت. تا آنجا که به تصنیف در آن علم پرداخت و شیخ الاطباء شام نامیده شد.

به علوم عقلی توجه داشت و با خطی زیبا کتابهای فراوانی از جمله قانون ابن سینا و نیز منافع الاعضاء جالینوس با شرح ابن ابی صادق را که از پدر ابن ابی اصیبه به عاریت گرفته بود، استنساخ کرد.

او با اکابر علما چون مهذب عبدالرحیم بن علی دخوار معاشرت داشت. و برزالی و ابن خباز و گروهی دیگر از وی روایت کرده اند. ابن کثیر او را به آسان گیری در دین و سستی عقیده متهم می کند.

نسخه های خطی تذکره امام سویدی اندک بوده و ارزشمندترین آنها در کتابخانه های ترکیه نگهداری می شود.

به گفته ابن ابی اصیبه نگاشته های امام سویدی الباهر فی الجواهر و نیز التذکره الهادیة والذخیره الکافیة می باشد و دیگر مؤرخین و فهرست نگاران افزون بر این دو کتاب گفتاری نیز فزوده اند. ولی دکتر ابراهیم مراد در تصحیح تفسیر ابن بیطار بر کتاب دیاسقوریدوس در صفحه ۲۵ کتابی به نام السمات فی اسماء النبات را از امام سویدی می داند.

نیز در فهرست نسخ خطی ترکیه نسخه ای به نام شرح الاسباب والعلامات سمرقندی به سال

استنساخ ۷۱۸ هجری ذکر شده که شارح آن به نام سویی فهرست شده.

حاجی خلیفه در کتاب خود کشف الظنون درباره امام سویی چنین گزارش می‌دهد:

او شیخ ابو اسحاق ابراهیم بن محمد معروف به ابن طرخان متطبب نویسنده تذکره سویی در سه جلد بزرگ کتابی مفید و ارزشمند که در آن ادویه مفرده را بر ترتیب اعضاء و امراض و اسباب گرد آورده و تجربیاتی از خود و دیگران افزوده و گوینده سخن را نام برده از این رو جامع اقوال حکماء و در برگیرنده گفته‌های قدما و متأخرین زمان خود می‌باشد و نامش را التذکره الهادیة نهاده و سید بدرالدین محمد بن القوصونی آن را به حذف اسماء اطباء و تقدیم برخی از مطالب تلخیص و ادویه را در مقدمه ذکر کرده و آغازش چنین است: الحمد لله الذي أنزل الكتاب تذكرة لأولي الألباب.

(از تلخیص قوصونی یک نسخه در کتابخانه ایاصوفیه به ش: ۳۷۳۸ شناسایی شده).

بروکلمان به جز اختصار قوصونی سه اختصار دیگر یاد می‌کند یکی از نویسنده ای مجهول و تلخیصی از محمد بن یوسف هروی خوافی و اختصاری از محمد بن اسحاق بن ابی العباس ابرقوهی از معاصرین شاه شجاع (۱۲۱۶ هـ.ق).

او نگارش دیگری به نام الاسماء فی اسماء النبات یاد کرده که گفته به خط مولف می‌باشد. در دائرة المعارف بزرگ اسلامی ج ۳ صفحه ۷۲۴ آثار خطی سویی چنین گزارش شده: آثار خطی: الباهر فی معرفة الجواهر (خدیویه، ۱۱۷/۱۸۴): تحفة الحکیم فی الطب (منجد، ۳۰۸/۲)؛ خواص الاحجار من الیواقیت و الجواهر (همانجا: السوارت، ۴۹۱/::)، السمات فی اسماء النبات (دوسلان، ۵۳۴)؛ شرح الاسباب و العلامات (ششن، ۳۷۰)؛ شرح موجز القانون فی الطب اثر ابن نفیس (ظاهریه، ۳۳۴ و وستفالن، ۱۴۷).

برای مراجعه و تحقیق

اعلام زرکلی ج ۱ ص ۶۳ چاپ پنجم. بیروت. کشف الظنون ص ۳۸۶. نوادر المخطوطات ج ۱ ص ۱۰۲، ج ۲ ص ۲۱۶. بروکلمان ج ۱ ص ۴۹۳. معجم المؤلفین، ج ۱ ص ۹۸، ۹۷. الوافی، صفدی، ج ۵ ص ۸۱. المنهل الصافی، ابن تغری بردی ج ۱ ص ۱۴۴. المدارس فی تاریخ المدارس، نعیمی، تح جعفر الحسینی ج ۲ ص ۱۳۰، الثقافة، بیروت. شذرات الذهب ابن عماد ج ۵ ص ۴۱۱. هدیة العارفین ج ۱ ص ۱۲. عیون الانباء فی طبقات الاطباء، تح د. نزار رضا، ص ۷۵۹، ۷۶۰. بیروت، ۱۹۶۵م. فهرس مخطوطات طب اسلامی ترکیا، ص ۵۴. سال ۱۹۸۴م. بیوست و فیات الاعیان، ابن الصقاعی، ص ۴۴، تح، ژاکلین سوبله، دمشق، ۱۹۷۴م. اعوان النصر صفدی، ج ۳ ص ۱۵۱.